

ՏԵՐ ԱՆՏԵՐԵՆ
ՅՈՒՆԻՈՒՐ ԵՄԵՆՆԵՐ

ԽՐԱԳՐԱՏՈՒՆ

Գ. ՊՈԼԻՍ. ՂԱԼԱԹԻԱ. ԷՍԿԻ ՊԱՆՔ ՕՍՏԱՆԻ

Խմբագրութեան ուղղութեամբ նամակ կամ այլ
գրութիւն ետ չի դարձուիր

Bureaux du Journal "HAÏRÉNIK"
GALATA, ancien local de la BANQUE IMP. OTTOMANE

10 ՓԱՐՍԵ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳԻՐԱԿԱՆ և ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

10 ՓԱՐՍԵ

ԽՐԱԳՐԱՏՈՒՆ
ՅՈՒՆԻՈՒՐ ԵՄԵՆՆԵՐ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ			
Պարտ. համար	300	Թիւ	75
Գրառութեան	150	Գրառ.	40
Գրառութեան	300	Գրառ.	100
Գրառութեան	150	Գրառ.	50
Գրառութեան	75	Գրառ.	25
Օտար երկրաց	300	Գրառ.	25

Քաղաքային Եւրոպայի Կառավարութեան Կողմէն
(Կառավարութեան Կողմէն Կառավարութեան Կողմէն
100 Գրառ. Կառավարութեան Կողմէն)

عظيمة اسكى يانق عثمانيد
حيدر نيك فرمى اداره خاسته

ՅՐԱՆԱՅԵՐԷՆ ԼԵՋՈՒՆ

Բանասիրական շատ կարեւոր
ընդերք մը բերին թերթի թերթի
Յիւսէօսի Բարսիլի թերթի
Կառավարութեան ուղղութեամբ նամակ կամ այլ
գրութիւն ետ չի դարձուիր

Այդ խնդիրը ոչ միայն հետա-
քերտական է անոնց համար որք
ընտրեցանք են կամ կ'ուզեն ըն-
տելանալ Յիւսէօսի թերթին, այլ
շատ օգտակար կրնայ ըլլալ անոնց
որք կը հաւատան թէ լեզու մը
պէտք է մնայ հոն ուր որ է, —
եթէ երբեք մեր «գիտունները»
կրնան օգուտ մը քաղել դիտու-
թեանէն:

Այսպէս ինչպէս յանձնարարեալ
մը սը կը պատահուի Յիւսէօսի
թերթին մեծ բառգիրքը: Տոյալով
զորով որուն աւարտումը թերեւս ա-
պագայ սերունդները տեսնեն. այդ
յանձնարարեալ մտածեց թէ բառ-
գիրքին հետ զբաղած պահուն պէտք
է որ զբաղի նաեւ լեզուին քերա-
կանութեամբ ու ուղղագրութեամբ:
Հիմնական փոփոխութիւններ պէտք
է ընել անոնց մէջ, և զանոնք ըն-
դունելով, մտցնելու է բառգիրքին
մէջ:

Արդէն Լիթթէ յայտարարած էր
թէ անխուսափելի հարկ մըն է
հիմնական փոփոխութիւններ մտցը-
նել Յիւսէօսի թերթին ուղղագրութեան
մէջ: Բայց այդ փոփոխութիւնները
պէտք է ընել, բայց Լիթթէի, խոր-
հուած, սահմանաւոր դրամութեամբ
մը և միանգամայն տրամաբանա-
կան դատողութեամբ: Տրամաբա-
նական դատողութիւնը կը պահան-
ջէ որ անպատճառ պարզութիւն Յիւս-
սիներէն արդի խնդրութեան ուղղա-
գրութիւնը: Իսկ թէ ինչ գրու-
թեան հետեւեալ է ուղղագրու-
թիւնը պարզութեամբ համար, այդ մա-
տիւն ալ պէտք է լեզուական աւան-
դութիւնն և ստուգաբանութիւնը
ուսումնասիրել և անոնց յարմարի-
նալ:

Այս սկզբունքներէն առաջնոր-
դուելով յանձնարարեալ կը ներկա-
յայցեն իր առաջարկները, փափա-
քելով որ Սկզբունքային զանա-
միջապէս ընդունին:

Բայց միայն այս փոփոխութիւն-
ները բաւական չհամարելով յանձնա-
րարեալ, այլ կ'ուզէ որ, եթէ ոչ
հիմա գէթ յետոյ, համառօտութի
Յիւսէօսի թերթին քերականու-
թիւնն ու դիւրութեամբ լրջալ:

Այս հոգեւորութիւնը կ'ունենան
ոչ միայն որպէս գի Յիւսէօսի թերթը
շատ ընդունին անօգուտ տեղը, այլ
և կը խորհին օտարներուն համար
ալ: Յիւսէօսի թերթին ընդհան-
րացած լեզու մըն է և անշուշտ շատ
աւելի կը տարածուի եթէ քերա-

կանութիւնն և ուղղագրութիւնը ի-
րենց աւելորդ բեռներէն թեթեւ-
նան:

Երբ հաստատութիւն մը որ հիմ-
նովն պահպանողական է կը սխա-
տի ու հարկ կը տեսնէ խորհիլ ին-
քուն մէջ մտցուելու փոփոխու-
թիւններուն վրայ, անշուշտ մեծապէս
կ'օրախանան ամէն անոնք որ ի-
րենց շուրջը կը տեսնեն լեզուական
նախապաշարութիւններն այնքան ար-
մատացած որ անոնց դէմ կ'ուզեն
լու համար հազարէն յոգնութիւններ
ընել կը պարտաւորուին:

Ահա լեզու մը յստակ, պայ-
ծառ, կանոնաւոր և հարուստ, եւ
սակայն ամենէն աւելի պահպան-
ողական համարուող մատենագիր-
ները կ'ըմբռնեն թէ նոր փոփոխու-
թիւններ ընելու հարկ կայ անոր մէջ,
առանց սպասելու որ երկարատեւ
ժամանակ մը ինքնիրեն այդ փոփո-
խութիւններն ընէ:

ժամանակը արդարեւ շատ փո-
փոխութիւններ մտցուցած է Քի-
րաններէն լեզուին մէջ, բայց բա-
նաւոր և ոճերու մասին աւելի ազդե-
ցիկ եղած է քան թէ քերականու-
թեան և ուղղագրութեան մէջ:

Մեր մէջ անոնք որ կը ստական
երբ կը տեսնեն նոր բառ մը, նոր
բացատրութիւն մը որ հինգերորդ-
դարէն չսերիւր, թող յիշեն որ
եթէ Յիւսէօսի թերթին ալ, ինչպէս
ամէն ժողովուրդներ, եթէ այդ հա-
կաբանական սկզբունքներով վար-
ուէին, այսօր շատ ողորմելի լեզու
մը պիտի ունենային: Օրինակ մը:
Այսպէս ինչպէս յանձնարարեալ կ'ըն-
թէ Յիւսէօսի թերթին լեզուին առին մը
16-18,000 բառէն աւելի չունէր,
1840ին արդէն բառերուն թիւը
20,000 էր, իսկ հիմա հասած է
32,000: Ըսել է թէ մէկ ա. կէս
տարւան մէջ լեզուն կրկնակի ճո-
խացած է:

Ինչո՞ւ համար այս երեւոյթիւն
վրայ շատ չմտածենք: Արդեօք
մենք նուա՞ղ կարօտ ենք թո-
թափելու լեզուական նախապաշա-
րութիւնները: արդեօք մենք ալ պէտք
չունինք դատողութեամբ և ու-
սումնասիրութեամբ մեզի համար
ալ պատրաստուելու աշխարհագրա-
բանականութիւն մը և ուղղագրութիւն
մը:

ԳԻՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ

ՅՈՒՆԻՈՒՐ

Մեր գիւղական տուններու մէջ առան-
ձին զբաղումներ կամ հաճոյքներ ունեն
երկրաստորութեանը: Երբեք վերին հսկողու-
թիւնն ունին պարտեզներուն եւ պատա-
նիկներուն համար: Կանոնաւոր կ'ընեն
անոնց կենդանիութեանը պայմանե-
րուն, կէտք իրենց մէջ կը բաժնեն ար-
ջառներուն եւ զխաղաղութեանը հոգը: Եւ
ուրիշներ, ամենէն կրակոտները, պէտք
է ցուելու պատաստան, կ'ապուին ա-
նոր հաճոյքներուն, ճակատներով հայե-
նաւոր գլխուն վերեւ, որ մարդու չլնա-
սն, եւ միւս կողմէն անուշաքան տնոր
ոյժը, վայրենի հաճոյքները գգուն,
ողորմելու խանձը վառ պահեն:
Մեր երկրաստորութեան ամենէն մեծ

հաճոյքն է առ. կը թրթռան անոնց վրայ:
Տեսնէր էք ըստ կէտ-դարձի կէտ-
ընտանի ցուլը: Կը հասնայ կային. պա-
րանոցին վրայ ծաղիկներ կը զրդուին: Կա-
տունները կը ծախն երկուսեք ճակատին
վրայ: Երբեք նախաճաշը դիւանարի
պէս է, տառն մը ետեւէն կը գալարի եւ
շաւարմար իր լայն կողերը կը ծեծէ:

Ամառը, օրուան մեծ մասը օտա ջու-
րերու մէջ կը պառկի: Իսկ ձմեռն ալ
առաւօտ եւ երեկոյ, պէտք է տարուի
աղբիւր եւ աւաղանին մէջ պառկած լո-
գանք ընէ ժամ մը, փոքր չէ որ ձիւնը բոքէ
խոշոր խոշոր, եւ հիւսիսն ալ ասանկեղէն
փոշի մը արսկէ օդին անբաժն արածու-
թեանը մէջ: Հաւն ջուրէն այնուհետեւ,
զարկ կողերուն մէկ հատ անգամ մա-
հակովը, եւ ահա ցուլն զրգռուած
պոռչելով կը գալարէ ճագրակ տառնին
աւ շանչելով գլուխը, արարչաւ կը վա-
ղէ ձիւններուն մէջ շողիւնը, եւ ջուրին
կաթիլները, սառի կողերէն փոխուած,
կը կախուին երկուսեք սեւ մուշակի
վրայ կարուած ճերմակ ժանեակներու
պէս: Եթէ սուս գացած է, լաւ. իսկ ե-
թէ ոչ, կը սպասուի քաշի մը ժամ, եւ
մէջ մէջ ալ աչքը նետած հեռուն, հորի-
զոնին սակ թեթեւ մշուշին մէջ աւ հա-
մատարած ճերմակին վրայ կը նշարեան
սեւ կէտ մը, չարստիւն, ցառաւան, որ
վայրկեան վայրկեան կը խոշորայ: Հա-
զիւ քաշի մը շնչառութիւն, ցուլն հա-
սած է դաշտին, եւ երկու ժամի պոռոյտ
մը ըրած է անձնահաճ մարդի մը: Երբեք
ցուլն ամառ, արձաւարներով ձմառն ան-
րինակ ուժը, որ վայրենի կ'ընթեր կը
գրգռէ եւ այդ անբաժնի կուրծքը տա-
ցնէ:

Աւանդութիւն մը, որ մեր մանկու-
թեան օրերուն առաջ պատմութիւններէն
էր, կ'ըսէր թէ մէկուն ցուլն այդպէս,
լոգանքներն ետքը, կը փախչի դէպի դաշ-
տներ եւ ձիւններուն մէջ ման կուգայ կը
տապալակի մէկ ժամ: Գալ մը մշուշին
դուրս կ'ելլէր, ակունքները կը նետէ ուժ-
գին ցուլին գիտար: Եւ օրովհետեւ կա-
շին հասած է եւ գալին ակունքներն ալ
կուած, գաղանջ ցուլին ետեւէն կ'ախ-
ուած կը մնայ եւ գովէր զիւրին որո
մը առած տուն կը դառնայ անհոգ եւ
ախտով:

Մեր գիւղերի ամէն ձախի կամ մա-
հակի գլուխ չեն դարձներ: Եւ ամէն տան
մէջ ծառայ ձախի կան, որ անոնց մա-
տաղութեան օրերէն անարկութիւն ազ-
գած են: Առանց կանանց դառնութեան պէս,
եւ կը տեսնու որ այդ վայրենին, ան-
սաստ պարտնոցէն կ'ախած երկուքի ա-
հագին ճակատին, զուրկ կը խոնարհե-
ցնէ երկրաստորի մը տալէ: Զմառն
բոլոր տեւապոթութեանը մէջ մեր գիւղացի
երկրաստորներուն կրակոտ խոտակոտ-
ութիւնը ցուլերու վրայ է: Գլխաւորապէս հա-
զիւսը օրեր կան ամէն գիւղի մէջ:
Կանուխէն խոտներու կը բաժնուին, եւ
կը պատահի որ շատ անգամ ցամաքող
ձաղկապոտի ալ փոխուի: Որչափ ալ
անախտով ըլլայ այդ վերջին տեսարանը,
եւ սակայն անհոգ կ'անցնեն: Եւ չար-
ստ մըն է, ներքին միմիայն երկրա-
տարներուն, ինչպէս կը ներուի մա-
հան մը:

ՀՐԱՆԻ

ՃԵՐՄԱԿ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Կ'իշխեն, կ'իշխան, օգտածան ու
ինքնիւ, բիրտաւոր պապիկ ճերմակ ձի-
ւերը, թափմիւսը վերը ամպերուն եւ
աւել գլուխը աւելի բաւով կ'ընէր մը:
Այնչափ ինքնիւ են եւ այնչափ թոյլ որ
կ'ըմբռնեն որ միայն օդին մէջ կրնան
կենդանի ընելու, աւելան կենդանի մը
անկառ ձիւ մը, որովհետեւ համառու-
րած ճերմակութեան մէջ պիտի հալուին
կարծուին: Եւ այդ մանրիկ օրերուն չնչին
առաքելութեան կուտակումն է որ կը

կերպարանաւորէն բնութիւնը եւ կը գծէ
մեծ տարրերակ սպիտակ նկարը որ կ'աւ-
րուի այնպէս զիրար ինչպէս կը շինուի:

Ամէն բան կը պլնի, կը լրջուի,
կ'աղտաւոր այդ ճերմակութիւն: Պատերուն
վրայ կաթիլ մէջ թաթխուած ցեխի զը-
տոններ են որ կը փախչին, սպիտակ ա-
րաններ ձեւացնելով: Պատերունները
անթափանց դարձած են խաղաղ ճեր-
մակութեամբ մը որ ընդհանրապէս փըր-
փուրն է կարծես պղծած կաթիլ ալիք-
ներուն: Գիւղերը թանձր կոկոռ ճերմակ
նիւթով մը սալապատկուած է: Տանիքնե-
րուն ու պատերուն ուղիղ գիծերը լայն
հորիզոնական սպիտակ սերի շերտ մը կը
կրնեն, անբիւռ և կակուղ: Ծառերը մա-
ծուելի մէջ թաթխուած ըլլալ կը թուին,
իրենց օտարներուն վրայ կընդուն կուտ
կուտ կտորներ պղծած իւրաքանչիւր
հեղուկի մը: Ընդարձակ տարածութիւն-
ները միապաղաղ սփռոց մը օւնին ճեր-
մակ թաթխութեան վրայ, երբ արեւն
իշխայ, միլիոնաւոր մանրադրոշման վառ
կէտեր կը կայծկուան, այդ սպիտակու-
թեան վրայ ցանուած աղամանդի փոշի
պէս որ կը վառուի լայնի տակ: Ու
ճառագայթներուն միջոցով ճերմակութեան
վրայ, երբ արեւն կ'ընէ, կ'առնէ անիւ
գիծերը փայլ կ'առնեն, զորք փոքրփոքր
ժապաւններու պէս երկարելով:

Անկիւնները կը մեղմանան, ցեղանք-
ները կը կուրծնան, կուտ գիծերու երկրա-
չափական կանոնաւորութիւնը կը հալի
շուրջայի կորութիւններուն մէջ, ա-
մէն խորտաբորտութիւն, ամէն անհա-
թութիւն կ'անհետի ձիւնին հաւասարե-
ցած օրովհետեւ տակ: Եւ ցառաւանքն մէջ,
հողին անկանոն ունեցեալները, այդ ճեր-
մակութեամբ կ'աղապարուելով, կ'առ-
նալան միւս կողմէնները, կանացի
մարմին շուշանաթաղ կորութիւններ կը
իշխեն:

Ծովը, ցամաքի վրայ բարձրէն դիտ-
ուելով, անորոշ բան մը գարծած է, զոր
մտախոնդի մը մէջ թաղուած, երազի
վարձաւոր մը ցանցաւոր պատանաւորներ
էն: Երբ տալով ասարկայի ձեւեր ինչե-
ցիկ բաներ, սեւ արան մը հոն, մեծ
կոյտ մը հոն, սեւ գիւծ մը անդին: Ու
միտքս կուգան ընդարձակ սրահներ ու
միտքը զիւր մը, զանեղ փայլ, վա-
ռառաւոր միայն եւ սիկանները վառիւր,
օղը լեցնելով հոն գորշութեամբ մը որ
կը ծածանի:

Հեռուն, տունի, պարտէղի, փողոցի
խառնուրդները որ գիւղերը կը կազմեն,
կ'երեւան անորոշ տարածութիւններու
պէս, ուր սեւ ու ճերմակ փոշի մը կը
տեսնու, որպէս թէ աներեւոյթ ձեռք մը
աղ ու պղպեղ ցանած ըլլալ վիթխարի
քանակութեամբ:

Միշտ, միշտ, յուսահատեցողիչ ան-
սպասութեամբ մը եւ անկուր միջու-
նակութեամբ մը որ գլխու պոռոյտ կու-
տայ, կը թափին, կը թափին, անհամար
սպիտակ առաքելները, հազուադէպ
ճերմակ ճանձիկներու պէս որք չեն գի-
տեր ուսկից կուգան, իրենց անձայն թոյլ
թիւիւր քաշով լեզուի դէպի հոգը, ուր
պիտի մեռնին ընդհանուր ճերմակ մահ-
ուան մը մէջ:

Եւ բոլոր այս պատանքի սպիտակու-
թեան ու գերեզմանի լուսնեան մէջ,
երկրի տակ կը անշարժ է եւ զոր
առններուն մէջ ընդ իրենց սպիտակ
չափն տակ կը քանանան, փողոցներուն
մէջ ուր ձայները կը դադարին ձիւնին
կակոտութեան վրայ, եւ ամենէն խաղա-
կան եւ ամենէն ըղձալի երազն յանկարծ
կ'ունենան:

Մեծ անշաղկապ ճամբորդութիւնն է, կը
խորհիմ, որ երկիրը պիտի ընէ միջոցին

մէջ, մեծ անկարելի ճամբորդութիւնը:
Եւ մոգութիւն մը ահա կը քանցնէ զայն
սպիտակ թմրութեան մը մէջ, ու կը
փաթթէ, կը փաթթէ զայն, ինչպէս ա-
ռարկայները զորս կը փաթթեն սնունդի
մէջ կը դնեն ուղեւորութեան ատեն, կը
փաթթեն զայն ճերմակ րամպակի ան-
հատուած դեղերու մէջ, որպէս զի չլնա-
ուի ու եւ հպուսէ, երբ հրաշալի զո-
րութեամբ մը յանկարծ կ'ընէ իր սովորա-
կան տեղէն ուր ալ կը ձանձրանայ, եր-
թալու համար, պարտաւորեան մէջէն,
սուրի տեղ մը, հեռու տեղ մը, տեղ մը
սուր երկիր մը կը պարտուի ու նոր
արեւուն կը թաւալին:

ԱՐԵՎԻ 20 ՊԱՆԵՆ

15 Յունուար
1893 ՏԱՐԻՈՒՆ ՄԷՂ ԵՆԻ ԻՐՕԲԷ

Մեր գործածած հիմնական
թուականը, որ Բրիտանոսի թուական
կը կոչուի, վեցերորդ դարու վա-
նակների մը Դիոնիսիոս կրտսերի հա-
մաձայն՝ Հռոմի 753-րդ տարին էր
սկսի: Այդ վանական եղաւ որ տա-
րիները Յիսուս-Բրիտանոսի ծննդեան
թուականէն հաշուելու սովորութիւն-
ըն մտցուց: Հաշուեց թէ Բիթղե-
հեմէն ի վեր 532 տարուան ժամա-
նակաշրջան մը անցած է, և ասոր
համար է որ այդ ժամանակաշրջանը
իր անունով կոչուեցաւ Դիոնիսիոսեան
Ուրեմն իր ըրած հաշիւներուն նա-
խելով Յիսուս-Բրիտանոսի ծննդէն հը-
ռոմի 753-րդ տարին:

Արդ, 746-ին, Հռոմի մէջ ձեռ-
նարկուեցաւ մարդը Հռոմեական
կայսրութեան բնակիչներուն մար-
դահամարին: Այս թուականը պահ-
ուած է յիշատակարանի մը վրայ
զոր Պ. Էլիէր, իր Բնիկ-հետազոտ-
ութեան Օգոստոսի Պատմութեան գրքին մէջ,
կ'անուանէ «մէկ հատիկ աշխարհի
պատմութեան մէջ» իր կարեւորու-
թեամբ և ոճին մեծ վայելչութեամբ:
Այդ յիշատակարանն է հռչակաւոր
Անիւրի(Կ) Արեւմտեան Բնիկ:

Օգոստոս, կ'ըսէ Սուրենյան պատ-
մադիրը, երեք հատուր թողած էր
իր ձեռքով զրուած: Առաջին հա-
տուր պատմութիւններ կը պարունակէր
իր յուշարկաւորութեան մասին:
Երկրորդն էր Յիւսէօսի Էլիւսեան
հաշիւները, և կը հրամայէր պողպա-
տեայ երկու տախտակի վրայ քան-
դակել զայն իր գերեզմանին առ-
ջեւ: Երրորդն էր Վիսպասիանոս
հաշիւ կայսրութեան:

Այս երեք հատուրներէն մին
միայն հասած է մինչեւ մեզ, երկ-
րորդը, կամ մանաւանդ երկրորդ
հատուրն մէկ ընդօրինակութիւնը
որ գտնուած է յիւսկիւրոս, այդ-
եղադրին մէջ Օգոստոսի նուիրուած
տաճարի մը վեց սիւններուն վրայ
արձանագրուած:

Ահաւանկ թարգմանութիւնն
այդ արձանագրութեան այն մասին
որ զեւ կը կարդացուի երկրորդ
սիւնին վրայ:

«Հինգերորդ անգամ հիւպա-
տոս ըլլալով, պատրիկներուն թիւը
աւելցուցի ժողովրդին և Ծերակոյ-
տին փափաքին համաձայն: Երեք
անգամ Ծերակոյտին վերաքննու-
»

(1) Աթման Էնկիւրի:

Թիւրք կատարեցի և իմ վեցերորդ հիւպատոսութեան տնօրէնական (726րդ տարի Հոռոմի) ժողովրդին մարդահամարը կատարեցի. 41 տարուան անընդմիջ մը ետքը Հնգամայ չըր- շանին հանգէտները կատարեցի, և այդ Հնգամայ չըրշանին համարը 4,233,000 քաղաքացի արձա- նագրուեցան:

«Երբեք Հնգամայ չըրշանի քաղաքացիներն ինքնաշարժութեամբ եւ ինձ պաշտօնա- կից ունենալով Տիւրքիոս կեսար, ընդ հիւպատոսութեամբ Սեքստոս Պոմպէոսի եւ Սեքստոս Ապուլէոսի (767րդ տարի Հոռոմի): Այդ Հնգ- ամայ չըրշանին 4,137,000 հոռո- մայեցի քաղաքացի արձանագրու- րուեցան:»

«Հնգամայ երրորդ չըրշան մը վաղեցի եւ միայն, հիւպատոսական իշխանութեամբ եւ ինձ պաշտօնա- կից ունենալով Տիւրքիոս կեսար, ընդ հիւպատոսութեամբ Սեքստոս Պոմպէոսի եւ Սեքստոս Ապուլէոսի (767րդ տարի Հոռոմի): Այդ Հնգ- ամայ չըրշանին 4,137,000 հոռո- մայեցի քաղաքացի արձանագրու- րուեցան:»

Իր գերեզմանին առջեւ պղծ- պատեայ տախտակներու վրայ իր իշխանութեան գործերը քանդակել տալով՝ Օգոստոս կեսար չէր տարա- կուսեր թէ 746րդ տարուան Հնգ- ամայ չըրշանը, որուն միայնակ նախագահած ըլլալուն համար կը պարծենար, նախնի դարերուն վախ- ճանը կը նշանակէր:

«Այդ ատեն, կ'ըսէ Ղուկաս Աւե- տարանիչ, Օգոստոս կայսեր կողմէ հրամանադրիր եւրա՝ ամբողջ տիեզեր- քի մէջ մարդահամար ընելու: Աւ- տարանի մարդահամարն ըրաւ Սու- ռիոյ կառավարիչ Քուրիոսն. եւ ամէն մարդ կ'երթար ինքզինքն արձանագրել այն քաղաքին մէջ ուր ծնած էր: Յովսէփ, Դաւիթի տունէն, Դաւիթի նազարէթ քա- ղաքէն մեկնեցաւ Յովսէփի երկիրը Բեթլեհէմ քաղաքը, ինքզինքն արձանագրել տալու համար իր կը- նոջ հետ որ յղի էր: Երբ Բեթլեհ- հէմ էին, ծննդաբերութեան ժա- մանակ եկաւ և աշխարհ բերաւ իր առջինները:»

Սահաւորիկ Յիսուս-Քրիստոսի ծը- նունը պատմականօրէն հաստա- տուած է՝ 746ին Օգոստոսի կողմէ հոռոմայեցի քաղաքացիներուն հա- մար հրամայուած մարդահամարի թուականին. բայց, Պաղեստինի նման գաղաղկից պետութեանց հա- մար, մարդահամարը յաջորդ տա- րին միայն կատարուած ըլլալու է, ինչպէս սովորութիւն էր միշտ: Ու- ընմէ Յիսուս Քրիստոս ծնաւ 747ին, դեկտեմբերի 25րդ օրը, ուրբաթ օր մը ըստ Մէմֆիսի, իր ժամանակաշու- լան համաձայնութեան մէջ, և Յուլիա- կան թուականին 4707րդ տարին: Հիւրովիքէս կը թաղաւորէր այն

ատեն, և որովհետեւ 750ին մե- ռաւ, ինչպէս կ'իմացնէ մեզ Յով- սեփոս, Յիսուս-Քրիստոսի ծնունդը պէտք է նշանակել այդ 750 թուա- կանին և հոռոմայեցի քաղաքացիներ- ռուն համար 746ին և գաղաղկից պե- տութեանց համար 747 թուականին մէջտեղը:

Ղուկասի Աւետարանը կը տեղե- կացնէ մեզ արդէն թէ այդ ծնուն- ղը տեղի ունեցաւ այն ատեն երբ Բեթլեհէմ լեցուած էր արձանա- գրուելու համար եկող ընակիչներ- ռով, այսինքն 747ին. միւս կողմէ Տէրտուլիանոս, որ այս տեղեկու- թիւնը քաղած է հանրային տուժա- ներէն, կ'ըսէ թէ այդ մարդահա- մարը կատարուեցաւ երբոր Սենտի- ոս Սատուրնինոս Սուրիոյ կառա- վարիչ էր, պաշտօն ուսկից չէր դը- րեցաւ 748ի սկիզբը. ըսել է Յի- սուս-Քրիստոսի ծննդեան թուա- կանը 747էն անդին չկրնար տար- ւել, այսինքն 747-դեկտեմբեր 25էն:

Նուիրական և աշխարհական հե- ղինակներուն միջեւ համաձայնու- թիւնը կատարեալ է ուրեմն:

Եթէ ըսուի որ հակասութիւն մը կայ ընդմէջ Ղուկասի, որ իր Սուրիոյ կառավարիչ ցոյց կուտայ Քուրիոսն, և Տէրտուլիանոսի՝ որ նոյն պաշտօնը կը վերագրէ Սենտիոս Սատուրնինոսի, 747ի մարդահա- մարին ժամանակ, կը պատասխա- նենք թէ այն թուականին ուր Ղու- կաս իր Աւետարանը կը գրէր, Քու- րիոսն որ մասնաւորապէս Պաղես- տին զրկուած էր 747ի մարդահա- մարը ընելու համար՝ այն ատեն Սուրիոյ կառավարիչ եղած էր և Ղուկաս անոր կուտայ կառավարչի տիտղոսը զոր չունէր մարդահամարի ժամանակ, ինչպէս մինք ալ, օրի- նակի համար, մարեշալի տիտղոսը կուտանք Մաք-Մահոնի՝ երբ կը պատմենք իրողութիւն մը նախ քան այն թուականն յորում մա- րեշալի տիտղոսը արուած է իրեն:

Այն ատեն, ինչպէս հիմա, մար- դահամարը պարտաւորիչ էր նոյն իսկ երախաներուն համար, և թէ- պէտ Ղուկաս այս մասին բան մը չըսեր, գիւրին է մակարեղել որ Յովսէփ և Մարիամ իրենց հետ արձանագրել տուին նաև մանուկ Յիսուսը:

Եղբակցութիւն. Յիսուս-Քրիս- տոս ծնած ըլլալով 747ին և ոչ 753ին, ինչպէս կարծած է Գրիգոր- սիոս Կրտսեր, քրիստոսական թուա- կանը պէտք է վեց տարի ետ տար- ուի, և եթէ հիմա 1893 տարուան մէջ կը գտնուինք, իրօք կ'ապրինք Քրիստոսի 1899 տարուան մէջ: Ուրեմն, մեր կարծածէն աւելի «Դարավերջիկ» ենք:

(Յիւր)

ՏՈՂԱՄԱՅԻՆ ԵՎ ԵՂԵՑԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱՌՈՐ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐ

Շարժումն անսկիւն արժեքը. — Առաքել- ներէն մշտեւ Լուսաւորէ: Նշանաւոր դարա- դասիւր. Ոսկեհանք. Սուրբաւոր. — Լուսաւոր- լէն ետքը. Սեմն Սահակ. Աստուած. — Պը- րիկ բացատրութիւն մը. — Անճարակ:

Բուն Բարեկենդանի յաջորդող այս երկու շաբաթները հայկական տօնակար- քութեան մէջ նուիրուած են Սուրբերու, որք զուտ տոնմային հանգամանք ունին, և նշանաւոր հանդիսացած են իրք եկե- ղեցական գործիչներ: Այս կարգադրու- թիւնը տարակոյս չկայ թէ ունի իր խոր- հրդաւոր կողմերը. եկեղեցին կ'ուզէ որ բարեկենդանական խորհրդանշանը մէջ մտնելով հայ սուրբերն՝ օգեւորեն ժողո- վրդական տօնը, ու ապախարութեան երկարածիք չըլանը թեւակոխել տան ժողովրդին՝ տոնմային-եկեղեցական յի- շատակներով զօրացած հաստատ մտա- գրութեամբ մը:

Այս տօնական յիշատակները երկու որոշ ժամանակաշրջաններու կը պատկա- նին. Լուսաւորէն առաջ եւ Լուսաւոր- լէն ետքը. Պէտք է ըսել թէ Առաքելա- կան դարէն մինչեւ Լուսաւորիչ երկա- րածուած տարիները հայ եկեղեցական պատմութեան համար ամենէն աւելի կենսոտ, դժուար ու միանգամայն կա- րեւորագոյն չըլանը կը կազմեն, ուր ներ- կայացած անշնչան պարագաներն իսկ կոչ- ուած են լուսաբանել մեծ խնդիրներ: Տարակոյսն ու կասկածը, որ միշտ կը սոււտաւոր հին պատմութեանց վրայ, ընդ- դիմաւոր ամպածարներու պէս կը խը- տանայ բարդ իրար, երբ կը գրուի այս չըլանի մասին. — տեղի է ահա ցաւով յիշեցնել թէ առ այս ներսին ձեռնարկ- ներ չեն փորձուած երբեք:

Հայոց քրիստոնէութիւնը ստուգիւ- առաքելական դարէն կը սկսի. — Այս հարցումին կրնայինք բան իր ըսել, երբ տակաւին Գիւրգըն անորպէսզոր հրա- տարակած չէր Լաւրէնտիոս ընտելիւր (Ա- տարական մեծ յիշատակարանք. Լոստոն 1864) եւ Հ. Ալիշան՝ հայ թարգմանու- թիւնը (Թուղթ Արքայաւ. Վենետիկ 1868) ընտարական բաղդատութեամբ, Ալ մտքէ հանելու ենք չէնք կատուցա- նել եղբակցական քաղաքութեան վրայ՝ որ շարք մըն է առասպելներու: Երբ մի- անգամ մեր յիշատակներուն մէջէն դուրս հանենք այդ՝ անորական տարիներ, մեր առջեւ կը ներկայանան տոնմային անուն- ներ, պարագայներ՝ որք անխոցելի հա- զամանք մը ունին ամէն առաքելութեանց զէմ ու ապացոյցներ են հայ քրիստոնէ- ական հոգեմեծան:

Այդ յիշատակները մանրամասնօրէն պարզել, ընդարձակ գործի մը ծնունդ կուտայ. Նախալուսաւորութեան չըլանին նկարագիրը գտնէ աղօտ կեպով ցուցնե- լու համար կը բաւէ միայն յիշել Սան- ղուխտը՝ իր նահատակութեան սրտաղբա- պարագաներով, Դեբեոս-Թաղեոս առաք- եւային գործունէութիւնը՝ կորուսած Դը- րիստիւն աւանդական հոգեւորուն մէջ, Նոյնան ինքեանին չըլանայինք, Նաթա- նայէ-Բարթոլոմէոսի սպանումն Աղբակ, Արքիմանոս կայսեր օրով Ոսկեան քահա- նաներու նահատակութիւնը, Սուրբաւորն Գնդուկանի կեանքը՝ Սուրբաւորն (Քիօե րաջը) լերան վրայ, Թէոփորոս Սալա- հուրի մարտիրոսական վախճանը: Վեր- ջապէս Միլանու հրովարտիչին տուժ- տեղի ունեցած պատմական նշանաւոր պարագայ մը, զոր բանասէրներու խոր

ուշադրութեան անհրաժեշտ է Սեն-Մարգէն- կապացուցանէ թէ մինչ Արեւմուտքի մէջ քրիստոնէութիւնը ստակալի հայածանը- ներու կ'ենթարկուէր եւ մարտի, որք ըն- լուսաւոր մը (303) կը սկսէր, Հայերը ըն- դունած էին արդէն Յիսուսի կրօնը եւ քրիստոնէութիւնը բարձրագոյն կը պան- ծար անդրադոյն քան երբեք:

Ուրեմն մեր քրիստոնէութեան սկիզբը կրնանք վերադիմել ապահովագէտ մինչեւ Առաքելական Դարը. ու եթէ լուրջ ու- սումնասիրութիւն մը նուիրուի այս նիւ- թին, տարակոյս չըլան թէ պիտի իրա- լուցնուին անհնար փոփոխութիւն մտնելի Ռենանսանսի ձեռնարկած աշխարհա- ցոյցին վրայ, որ կարծիք երանգներով կը ներկայանան ընդհանուր քրիստոնէու- թիւնը 180 թուականին. այս քաղաքական վրայ մեծ բանասէրը զանց ըրած է գու- նաւորել այն կէտերը, ուր թափուեցաւ Ս. Սահակ-Կարապետի արարելը, ուր նահատակութեան Ոսկեանք եւ Սուրբ- աւանքը:

Լուսաւորէն ետք հայ եկեղեցական պատմութիւնը կը ներկայանայ լուսա- կան առատ նիւթերով, թէպէտ պակաս չեն մանուածապատ խնդիրներ: Քրիս- տոնէութիւնը, որ թաղան կերպարանք մը ունէր առաջ, ինչպէս պատմեց ըստ իր խնամարտը ու հասաւ մեր մէջ իր անակունքի զարգացումին, Այս ամենուն պատմական կուտայ մեզ Ա- զաթանգեղոս, բայց իր ուղած կերպով այդ գրքին սեւեռակալ նպատակը եղած է կարծես մոպագութեան գաղափարով Հայոց առաքելական քաղաքութիւնը՝ Հոռոմի եկած քանի մը սորունրներու վերագրելով մեր ամբողջ դարը: Բայց մենք չըզբաղենք հիմակ այս խնդիրնե- ռով:

Նշանաւորագոյն զէմը, որուն կը հանդիպենք այս չըլանին մէջ, Ս. Սահակ հայրապետն է: Իր կեանքն ու գործերը այնքան շատ յեղեղուած են, որ հարկ չկայ ընել իր պատմութիւնը: Հայերս շատ բան կը պարտինք իրեն. նա իր չուրջ կեանքը զարգացուցած ժողովրդին հետ կ'ենեղ մը ձեռնարկուած աշխատող անխոնջ մշակներ: Դրականութեան եւ կեղեցական հանգամանքի մը մէջ ներ- կայանալը երբեք իրականը չը տար մեզ արհամարհել այդ անվերջ գործիչներուն վաստակը, ինչպէս ոմանք ձգտեցան այդ կարծիքն ունենալ: Պէտք է գիտնալ թէ այդ չըլանին անխոնջութիւն պտուղը ար- դէն ինքնին գերազանց արդիւնք մըն է պատմութեան համար:

Կրօնական խնդիրները այսօր շատ մեծ տեղ կը գրաւեն իրաւամբ բանասի- րական աշխարհին մէջ: Կրօնը անցեա- լին ուսումնասիրութեան համար կը մա- տակարարէ ճոխ ու կարեւոր նիւթեր ազդեղութեան կեանքին, մասուր զարգացու- մէն, ընկերական վիճակին: Վասն զի կրօնը եղած է տեսակ մը կեղեցական առանցք, որուն շուրջը դարձած է միշտ ամբողջ արդիւնքութիւնը, հոն թող- լով անշնչելի հետքեր իր կեանքին շա- հագորդու կողմերէն, ու եկեղեցական մատնագրութեան զատ կայ արդեօք կարեւոր ազդեղ մը ժողովրդի մը պատմ- ութիւնը, այսինքն ունեցած ընկերա- կան եւ բարոյական ոգին ուսումնասի- րելու համար:

Ս. Սահակ Դադար Գարեգինի վկա- յութեան համաձայն հոռու էր Յունարէն եւ Պարսկերէն լեզուաց. թողլով իր ան-

գուր ջանքերը կարող աշակերտներ հա- ցնելու, հակելու, օգնելու եւ խրախ- սելու, իր գրաւոր երկարութեանց հա- մալին տեղը կը գրաւէ Աստուածաւոր- ան թարգմանութիւնը, որուն մասնա- ցեցած անտարակոյս իր չընաղ հայ- րան, թէպէտ Սովսէս Սորենայի անձին համար մեծ բաժին մը հան- ակալեցով՝ իր գերազանց վարդապ- ետէր կը համար թարգմանութեան ուսման, եւ Սուրբ-Կալիստոսի Ար- տանդրի վարդապետութեան ընդո- նակուած կեղեցակարծ ուղեգիր մը բերելով կ'ըսէ թէ ինք զրկուեցաւ Ա- տանդրի, պանծալի լեզուն բուն ճեմարանին մէջ սովորելու:

Վասն որ Ս. Սահակի մասին ի- ցանք, կ'արժէ պարզել բացատրութե- րով Աւետարանի թիւին մէջ Տը- զոնէս ուղեգրած մէկ թղթակցութե- ան Յոգուածագիրը կը հարցնէ թէ Քրի- Սուրբ Բրեյդոյն եւ Շմուէլը կաթող- սաց ցանկին մէջ չէ գրուած. փոքի- ըսել թէ Բրեյդոյն եւ Շմուէլի արա- ման պատմաւորներ բանաւոր են. գրութեամբ հետեւելով Լուսաւորէն մինչեւ Սահակ (439) հայ եկեղեց- պատմութեան, կարելի է համոզու- անք իրականը ունիք: Ազգու- խնդիրը չը զարգենք զմեզ. վա- րդած ենք Աղբիւստեանի եպիսկոպո- (Շահակ, Չաւէն, Ապուրաւի 376- Ե. Դանիէլ Ասորին (361): Իսկ Բր- եւ Շմուէլի հետ զանց ըրած ենք մ- մակ Բընդունեաց եպիսկոպոսը, որ է կաթողիկոսացաւ մէկ տարի (428- Պատմաւոր այն է որ ասորի Ս. հակին հակաթոմէն էին, Պարսից մէն կարգուած, եւ մտական խն- ներու իր գործիք ծառայելու հա- թողունք իրենց անպարկեշտ կենց- Այն ատեն Ս. Սահակ կենդանի էր հոգեւոր իշխանութիւնը, այսինքն նախորդութիւն եւ վարդապետութիւն վերապահուած էին:

Թողածագիրը կասկած մը կը թ- թուցանէ նաեւ Լուսաւորէն ազգա- թեան մասին, ըսելով թէ «միթէ- էր»: Այս խնդրին վրայ մեր տե- թիւները տարբեր են. եթէ հետե- ստող պատմութեան, անհաւաք է Լու- տորին ընդունել օտարապէս քա- տողը չէ մեր ապացոյցներն առա- րելու:

Հայրապետաց ցանկին զուգըն- նուած քանի մը անուններ թէպէտ հանրուած վաւերականութիւնը չուն- րայ մենք նորէն դիմել: Պատմա- լին հայ նուիրականութիւնը կը Գ. դարուն սկիզբները, Մեհրուշա- լապետով, ինչ որ կ'ապացուցանէ այդ քրիստոնէութիւնը ընդունու- անք շատ կանոնի, Գ. դարուն հայրապետի մը գոյութիւնը հար- ըլլալու համար:

Սրկու խօսքը ալ Անճարէի մասի կեղեցին, ինչպէս յայտնի է, հարա- օրեր որոշած է. այս կարգադրու- նպատակն է ապախարութեան մատմոքութիւնը եւ տէր ունի մ- լատակներու հանդիսատեսութիւնը ծանել: Բարեկարգական կանոն մը՝ պէտք է սիրով հպատակել: Ի- քաղաքութիւններ լսած ենք ստի- կան պարագաներու մէջ. ստակա- նաւոր կանոնը կ'երկարաձգուի մ-

ԹԵՐԻԹՈՆ «ՀԱՅԵՐԱՆԻՒՅԷ»-Ի (54)

ՊԱՐՈՆ ԼԵՔՈՒՐ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԲՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Յանկարծ լռեց ու մտիկ ըրաւ, Կը- նէլ փողոյն կողմէն սալայատակին վը- րայ համաձայն ու ծանր ոտնաձայններ կը լսուէին, որք երթալով կը մօտենային:

— Ահա՛ կուգան . . . ըսաւ հայր Ապ- սէնթ:

— Ահ, Աստուած տա՛յ. Շատ մեծ բողոքաւորութիւն լըլլալ ինձի համար. . . Այդ բաղն ունեցաւ . . . երկու ու- տիկանք, փողոցին անկիւնը այս կասկա- ծելի խաղաղ տեսնելով, վազն ի վազը կուգային:

Լըքօք մէկ երկու խօսքով խնդրե- րացաւանց անոնց ինչպէս որ հարկ էր: Որոշուեցաւ որ ոստիկաններէն մին թաղ- եայ գլխարկով մարդը պահականոց տանի եւ միւսը հայր Ապսէնթի հետ ամբա- տանալով լրտեսէ:

— Հիմա ես ալ, ըսաւ երիտասարդ

ոստիկանը, Կընէլ փողոցը երթաւ ու գործը խաղաղ . . . Այս պարտեղը ո՞ր տունինն է:

— Ինչ . . . պատասխանեց ոստիկան- ներէն մին դարմասօք, Սէրմէօղի դըսին պարտեղը չէ՞ք գիտեր, այն հուպակոր դըսին, որ տասնպատիկ միլիոնատէր է եւ որ ատենով . . .

— Գիտեմ, գիտեմ . . . ըսաւ Լը- քօք:

— Բայց, շարունակեց ոստիկանը, հոն մտնող գողը բաղդ չուէի եղեր: Ինչ- պէս ամէն երկուշաբթի, նոյնպէս եւ այս իրիկուն ապարանքին մէջ ընդունելու- թիւն կայ՝ եւ դեռ ամբողջ ոտքի վը- րայ են:

— Մանաւանդ որ, ըսաւ միւս ոստի- կանը, դեռ հրակրեւալը ամբողջ չեն մեկ- նած: Քանի մը վայրկեան առաջ դրան առջեւ առնուազն հինգ վեց կառք կար տակաւին:

Երիտասարդ ոստիկանը, որ այս բա- ները լսելէ ետքը առաջնորդն աւելի չը- լիոված էր, անմիջապէս հեռացաւ:

Կը հակնար որ Մայիս այն ապարան- քը մտնելով գողութիւն մը ընելու դի- տաւորութիւն չունէր, այլ կը յուսար իր ետեւէն ինկողներուն իր հետքը կորսն- ցնել տալ:

Արդ, չէ՞ր վախճուեր որչ հանդէսին խառնափոթութեան մէջ յաջողէր կընէլ փողոցն լըլլել ու փախչի:

Չայս ամառնով հասաւ Սէրմէօղի ապարանքին առջեւ, իշխանական բնա- կարան մը, որու ամբողջ ճակարդը լու- սաւորութեամբ էր:

Վերջին հրակրեւալին կառքը բախէ նոր դուռն ելած էր, սպասաւորը եղա- րաններ կը բերէին լոյսերը մարելու հա- մար, եւ զոնապաշտը, որ կայտն երե- սով ահաղին մարդ մըն էր եւ սաստիկ կը հպարտանար իր շքեղ հագուստներուն վրայ, մեծ դրան երկու ահաղին փեղ- կերը կը զոցէր:

Երիտասարդ ոստիկանը այս մեծ մար- դուն մտնեցաւ:

— Սէրմէօղի ապարանքն այն է . . . ըսաւ:

Դռնապանը կանգ առնելով՝ յոտից ցցաւն դիտեց այս յարուգի միլիոնը, որ հարկում մը կ'ուղղէր իրեն. յետոյ խեղ ձայնիւ պատասխանեց:

— Պարտեղը կուտամ ձեզ որ անցնիս երթաւ, ես անհամ կատակները չեմ սի- րեր, եւ իսկ մը աւելի կ'որթեր ունիւի . . .

Լըքօք իր հագուստները ու կերպա- րանքը թողնուր ինքնուր չէր:

— Ահ . . . գոչեց, ես ինչ որ կ'երեւ- նած ան չեմ. ոստիկան եմ, անունս Լը- քօքն է. եթէ խօսքին չէք հաւատար, անա՛ աղեկտեմ. եկա՛յ որ ըսեմ ձեզ թէ չարագործ մը Սէրմէօղի ապարանքին պարտեղին պատէն անդին անցաւ:

— Չարագործ ո՞ր . . .

Երիտասարդ ոստիկանը մտածեց թէ թիւ մը չափազանցութիւնը չէր կրնար լիսաւար ըլլալ իրեն, եւ թերեւս իսկ կրնար համոզել զանոնք որ օգնեն իրեն:

— Այո, պատասխանեց, եւ շատ վը- տանգաւոր չարագործ մը . . . մարդապան մը, որ արդէն երեք հոգեւոր արեւել թա- փած է. իր մեղաւորիցը, որ իր եղնարան ծառայեց անոր, բռնեցինք արդէն:

Դռնապանին երեսին գոյնը նստեց:

— Մտայնեցր կանչելու է, թողնուց: Եւ ան

տրուած են որպէսզի այս շողենաւը խիստ
քարանձինայի ենթարկուի :

Դպրոցական ումէն տեսակ նուէրի գրքեր
պատկերներն հայերէն, գաղիերէն և անգլիերէն
շատ աւագան գիներով կը վաճառուին:

Տեսակ մը կատարութեանը կը բաղկանայ զինքն առաջնորդող ու լուսաւորող արտաքինները կը փխսնչեն: Այնքէն ծանօթ արարածները կը կտուրի մը նման կը վերսնեն, թիկնաթիռները եւ աթոռները աստիճանային կ'ենեն, դարպասներուն խորքը նշանէ, օթոցներուն, վարագործներուն ու քորգերուն ետին կը փնտրուի Շարառախի:

[illegible]